

τό ντύσει. Ἄν ἦταν τὸ μόνο μιά «περιπέτεια λέξεων» θ' ἀπόμειναν ξεκρέμαστες χωρὶς αὐτὲς τὶς φανερές καὶ μυστικὲς ἀλληλουχίες καὶ διασυνδέσεις πού παρατηρεῖ κανεὶς τώρα ἀπὸ στίχο σὲ στίχο, ἀπὸ ποίημα σὲ ποίημα, μ' ὅποια σειρά κι ἂν τὰ διαβάσει, ἀνάκατα, ὅπου κι ἂν ἀνοίξει τὸ βιβλίο, ὅπου κι ἂν ρίξει τὸ μάτι του. Μὲ συνέπεια οἱ λέξεις «μαῦρο» καὶ «θάνατος» πού μ' αὐτὲς ἀρχίζει καὶ τελειώνει τὸ βιβλίο νά μὴν τὸ ὀριοθετοῦν μόνον ἐξωτερικά, ἀλλὰ μαζί μ' ὅλες τὶς ἄλλες ἀντίστοιχες, συνώνυμες ἢ ἀντιθέτες τους πού περικλείουν, νά διατυπώνουν μιά ποιητικὴ αἴσθηση τοῦ κόσμου, ἰδεολογία θά λέγαμε καλύτερα, πού μιά συνειδητὴ βαθιά δραματικὴ τὴ μεταβάλλει σὲ στοιχεῖο πνευματικῆς, ἀλλὰ καὶ βιολογικῆς—καθὼς φαίνεται—περιπέτειας. Ἄν καὶ ποίηση βαθύτατα φιλοσοφική, παραμένει μιά ὑπαρξιακὴ σπουδὴ τῆς γλώσσας καθὼς σὲ πλῆθος ποιημάτων (καὶ θ' ἀναφέρω ἐδῶ τὰ «Ἀέρινο ἄπειρο», «Ἐμπρηστικὸ ποίημα», «Μαγικὴ εἰκόνα», «Λεξιμαγείες», «Τὸ ποίημα») ἀναλύονται ὡς τὶς ἐσχαιτίες τους οἱ ἐκφραστικὲς δυνατότητες τῆς γλώσσας, τῆς γλώσσας ὡς φορέα ἐννοιῶν, εἰκότων, ἤχων, παρηχησέων, πραγμάτων πού τελικά γίνονται ἢ ἴδια ἢ ὑπόστασὴ τῆς, ἔτσι ὅπως ἀνατρέπονται οἱ παραδομένοι κανόνες γιὰ ν' ἀποκαλυφτεῖ μέσα ἀπὸ ἀκαριαίες ποιητικὲς διατυπώσεις ἢ βαρῆτητα τῶν τυχαίων ἢ ἀπλὰ ἠχητικῶν συνδυασμῶν τῆς ἢ ἢ τυχαῖότητα τῶν λογικῶν τῆς σχημάτων πού φτάνει τελικά σὲ μιά καθάριση τοῦ ἴδιου τοῦ λογικοῦ οἰκοδομήματος μὲ τὸ ποίημα «Λογικὴ εἶσαι τὸ τέλος», χρησιμοποιώντας τὰ ἴδια τὰ μέσα τῆς λογικῆς γιὰ νά τὴν ἐξοντώσει, ὅπως σ' ἕνα ἄλλο ποίημα «Τὸ τραῖνο» χρησιμοποιοῦναι τρόπους τῆς μεταφυσικῆς γιὰ νά τὴ σαρκάσει. Ἀντίθετος τοῦ Παπαδίτσα τοῦ ξαναβαφτίζει στὴν ἀπελπισία του τὸν κόσμο ἀπὸ τὴν ἀρχὴ μῆπως ἔτσι καὶ λάμψει καινούργιο τὸ παλιὸ του νόημα, ὁ Φωστιέρης δὲν ἐμποδίζεται μετὰ ἀπὸ μιά συνειδητοποίηση τοῦ κόσμου ἐξ ὑπαρχῆς νά καταφύγει στὴν ἴδια μὲ τὴν παλιά ὀνοματοδοσία, πού μάλιστα ἔχει τώρα πιά ἀνταρξιαστικὴ ἀφοῦ τὸ γνωστὸ περίγραμμα τῶν πραγμάτων πού μᾶς ἀποσαφηνίζει, ἔχει ὡς προϋπόθεση τὸ πέρασμά μας μέσα ἀπὸ μίαν ἄβυσσο: «Αὐτὴ ἡ εὐθεία βγάζει πρὸς τὸ σπιτί μου/Ἐτούτῃ ἢ νύχτα εἶν' ἡ δροσιά τοῦ κόσμου/Ἡ γῆ εἶναι γῆ τὸ σύννεφο εἶναι σύννεφο/Ἡ πίσω ὄψη τῶν πραγμάτων εἶν' ἡ ποίηση/Κι ὅλα μαζί τὸ πλκτικὸ χαμόγελο/Στὸ ἀνελέητο χουμόρο τοῦ παντός» Κι ἂν προσωπικὰ εἶχα νά διαλέξω ἕναν ἢ δύο στίχους ἀπὸ τὸν «Σκοτεινὸ Ἔρωτα», ὄχι πιά σάν τὸ λόγο ἑνὸς ποιητῆ, ἀλλὰ ὡς τὴ συμπεκνωσὴ ἑνὸς οἰκουμενικοῦ δράματος, θά ἦταν ἀσφαλῶς οἱ στίχοι

ἀπ' τὸ ποίημα «Τὸ πάρτυ», «Νιώθω πὼς εἶμαι ὁ ἄμνος τῆς μοναξιάς/Ἡ εὐδαιμονία τοῦ κενοῦ μὲ συγκλονίζει», πού δὲν εἶναι μιά προσωπικὴ διαπίστωση, ἀλλὰ ἐκφράζει μιά βαθιά ἀσθένεια τοῦ αἰῶνα μας, ὅπου ὁ ποιητὴς καὶ ὁ λόγος του δὲν εἶναι πιά τὸ κέντρο τοῦ κόσμου, κι αὐτὴ ἡ συνειδητὴ τῆς ἀπομόνωσης καὶ τῆς μοναχικότητος περνᾷ στὰ σύνολα τῶν ἀνθρώπων ἀφοῦ αὐτὸς πού θά τοὺς ἔνωσε μὲ τοὺς κοινούς μύθους πού θά πλαστουροῦσε ἔχει καθαιρεθεῖ ἀπὸ τὴ θέση του. Ἔτσι εἶναι ὁ ἄνθρωπος τοῦ αἰῶνα μας ὅταν ὁ ποιητὴς λέει «Κι ἂν ἦταν κάτι νά μπορούσα νά πιστέψω θά 'μουν ἄτρωτος» ὅσο κι ἂν ὁ τελευταῖος μέσα στὴν ἀλαζονεία τῆς «ἄφ' ὕψηλο» δημιουργίας του μπορεῖ νά λογαριάζει τὸν ἑαυτὸ του ὡς δεῖχτη ξεχωριστῶν πραγμάτων. Ποίηση-μαρτυρία τῆς ἐποχῆς μας ὁ «Σκοτεινὸς Ἐρωτας» μέσα ἀπὸ τὶς πιὸ ἀδιάβλητες καὶ αἰώνιες συντεταγμένες τοῦ ἀνθρώπου, ἕνας «ὀδηγός» πὼς μπορεῖ νά ζεῖ ἐξοικειωμένος «πρακτικά» ὁ ἄνθρωπος μὲ τὸ μυστήριό πού εἶναι καὶ πού τὸν περιβάλλει, μὲ μιά ὑπέρτατη ἀήδονή, χάρι σὲ μιά καινούργια δραση, τὶς ἀγωνίες του καὶ τὶς ἀνησυχίες του πᾶς νά καταφάσκει στὰ τρομακτικὰ πού ἀνακαλύπτει μέσα του μὲ τὴν ἀποδεκτικότητα πού διατηρεῖ στὰ φυσικὰ γεγονότα. Κι αὐτὰ ἀπὸ ἕναν ποιητὴ πού ξεκίνησε μ' ἕνα «Μεγάλο ταξίδι» γιὰ νὰ ταυτιστεῖ αὐτὸ ἀργότερα μὲ τοὺς «Ἐσωτερικοὺς χώρους» καὶ νά δοθεῖ τελικά σ' ἕναν «Σκοτεινὸ Ἔρωτα» πού εἶναι ἢ ἴδια ἢ «Ποίηση μὲς στὴν ποίηση».

Θανάσης Θ. Νιάρχος

Γ.Ξ. Στογιαννίδης: Ἐσωτερικὴ Ἐπένδυση, Σκαπτή Ὑλη 1977

Ὁ Γ.Ξ. Στογιαννίδης ἀνήκει στὴ χορεία ἐκείνων τῶν ποιητῶν πού κύριο χαρακτηριστικὸ τους εἶναι ἡ ἀνανέωση τῆς γραφῆς καὶ ἡ ἐμβάθυνση σὲ θέματα ἐσωτερικότερα. Ἀπὸ τὰ «περιστέρια στὸ φῶς» πού ἦταν ἡ πρώτη του παρουσίαση τὸ 1949 στὰ γράμματα, μέχρι καὶ τὴν «Ἐσωτερικὴ Ἐπένδυση», ὁ Στογιαννίδης παραμένει πιστός, σταθερός στὸ γράψιμό του καὶ τὸ ἀντικείμενό του. Καὶ πράγματι ὁ,τι τὸν χαρακτηρίζει καὶ τότε, τὸν χαρακτηρίζει καὶ τώρα. Ἀνοίγοντας κανεὶς τὴν «Ἐσωτερικὴ Ἐπένδυση» βλέπει, ὁ ποιητὴς νά εἶναι εὐρηματικὸς στὴ θεματογραφία του (ἡ νύχτα τῶν γερόντων, δύσκολο παρ-κάρισμα, κ.λπ.) καὶ σύγχρονος στὴ γραφὴ του, κάτι πού δύσκολα πετυχαίνεται. Μιά θεματογραφία πού ρίχνει τὸ μάτι τῆς στίς πιὸ ἀπίθανες γωνίες, καὶ μιά γραφὴ πού ἐναλλάσσεται καὶ τὴν ἀκολουθεῖ χωρὶς νά φοβᾶται

τή λέξη. Ο Γ.Ξ. Στογιαννίδης αποδεικνύεται και εδώ, για άλλη μιά φορά τεχνίτης, κάτοχος των υλικών του. Ἀφηγηματικός, ήρεμος, εὐρηματικός, φορτωμένος μνήμες και νεκρούς. (Οἱ νεκροὶ φαίνεται νὰ παιζοῦν ἕνα καθοριστικό ρόλο στό ἔργο του. Νεκροὶ ἄνθρωποι, γέροντες, νεκρά ἀντικείμενα. Καί τοῦ καθορίζουν τό ὕφος του, ἄλλωστε) Ἔνα ὕφος στιφῶ, ἀφηγηματικό, σέ στίλ ἐπιστολική, ἀλληλογραφίας, πολλές φορές, τελείως ξερό, μαγευτικό, γεμάτο διάθεση πικρή, μνήμες «ἀνασυρμένα σκευή» ἀπό παλαιά ὄρατα ἐρείπια, μιά «ἀφέλης» ὄθην παρατηρητικότητα (δέν ἀκουσα ὅταν ἄνοιξε ἡ πόρτα, ὁ καιρός γύρισε στό καλύτερο, σ' αὐτό τό ἄδειο δωμάτιο πρέπει νά θυμηθῶ. /πίνω καφέδες κι ἔχω ἕνα κίτρινο χρώμα/πρός τό καφέ/ἡ γεύση μου ἔχει κάτι ἀπ' τήν πίκρα τοῦ ἀποχωρισμοῦ)

Τελειώνοντας αὐτό τό μικρό σημεῖωμα, θά ἤθελα νά ἀνακεφαλαιώσω τονίζοντας καί πάλι τά ἑξῆς: Ἐδῶ βρισκόμαστε σέ ἕνα κρυμμένο πηγάδι, πού δέν τό παίρνεις εἶδηση. Λέξεις φθαρμένες παίρνουν μιά ἄλλη διάσταση. Καί αὐτό γιατί ὁ Γ.Ξ. Στογιαννίδης εἶναι τεχνίτης μοντέρνος στή γραφή του, ἀπό τοὺς ποιητές τῆς τραγικῆς μεταπολεμικῆς περιόδου πού ἔσκυψαν πρῶτοι σέ ἄλλες φόρμες καί περιεχόμενα. Ἄν οἱ ποιητές τῆς «ἤττας» ἔγιναν μάρτυρες καί ἐθρήνησαν μιά κατάσταση, ἔτσι καί ὁ Γ.Ξ. Στογιαννίδης ἔγινε μάρτυρας καί ἐθρήνησε καί αὐτός ἄλλη μιά κατάσταση ἐξίσου τραγική. Μπορεῖ νά μὴν τοὺς συνδέει τό περιεχόμενο, ἀλλά τοὺς συνδέει καί τοὺς δύο τό ἴδιο πράγμα: Ἡ πλατύτερη πιά, σέ ὅλα τά πεδία, γεύση τῆς πίκρας. Ἡ μοναξιά, οἱ νεκροὶ, καθ' οἰονδήποτε τρόπο καί ἂν ἔπесαν αὐτοί.

Γιῶργος Μαρκόπουλος

Λουκάς Κούσουλας: Παρὰλλαγές σέ ξένα θέματα, Κέδρος 1977

Διακριτική καί ἰδιόμορφη ἡ παρουσία τοῦ Λουκά Κούσουλα στό χῶρο τῆς μεταπολεμικῆς ποίησης. Κι ὄχι, ὅσο θά τῆς ἀξίζε, αἰσθητή, φοβᾶμαι. Συγγενεῖς τῆς προσωπικότητας τοῦ ποιητῆ ἰδιότητες καί βιοτικές περιστάσεις συνέβαλαν στήν περιθωριακή λαθροβίωση ἑνός ἔργου πού, στήν πρόσκρουσή του μέ τόν ἰσχυρό ἀναγνώστη, αὐτόν πού μπορεί νά συλλαμβάνει τόν ποιητικό κραδασμό κάτω ἀπ' τήν ἡρεμὴ ἐπιφάνεια ἑνός προζαϊκοῦ λόγου, ἐπιβάλλεται μέ τήν γνησιότητα καί τήν ποιοτική του στάθμη. Μιά κάποια τάση γιά ἀπομόνωση. μιά μει-

ωμένη κάπως κοινωνικότητα καί μιά ἀξιοπρεπής, ἂν ὄχι ὑπερήφανη, «τήρηση ἀποστάσεων» ἀπ' τό λογοτεχνικό προσκήνιο καί παρασκήνιο, σέ συνδυασμό μέ μιά μακρόχρονη περιπλάνηση ἀνά τήν ἐλληνική ὑπαιθρο —εἶναι φιλόλογος καί διδάξε σέ διάφορα ἐπαρχιακά γυμνάσια— ἔπαιξαν οὐσιώδη ρόλο στήν ἀπροσεξία πού συνάντησε ἡ προσφορά του. Συνέπραξε, βέβαια, καί ἡ γνωστὴ κριτικὴ μας ἀβελτηρία.

Ἡ παρουσία του, ἐντούτοις, μετρημένη σέ ὄγκο, ὑπῆρξε σταθερή. Πέντε λιγοσέλιδα βιβλία εἶναι οἱ μιλοδοεῖτες τῆς ποιητικῆς του πορείας. «Σχηματοποίηση» (1962), «Σχηματοποίηση Β» (1964), «Σχηματοποίηση Γ» (1965), «Ἀνάβαση στή Φτερόλακα κι ἄλλοῦ» (1975) καί «Παράλλαγές σέ ξένα θέματα» (1977). Οἱ φιλολογικῆς του ἐργασίες, δέν ἔχει νόημα νά ἀναφερθοῦν ἐδῶ.

Ὁ χρόνος τῆς ἐμφάνισής του στά γράμματα μας, τόν ἐντάσσει στή δευτέρη μεταπολεμικὴ γενιά, ἐνῶ ἡ ἡλικία του τόν φέρνει στά κράσπεδα τῆς πρώτης. Τό βιοματικό ἴζημα τῆς κατοχικῆς ἐμπειρίας ἐμφωλεῦει τοὺς πόρους τῆς μνήμης του, ἡ ποιητικὴ του ὁμως φυσιογνωμία καί προβληματικὴ διαπλάθεται μέσα στά χρόνια τῆς ψυχοπολεμικῆς ἀπνοίας. Τὴν ἀπνοία αὐτή, ὁ Λ.Κ. τὴν ἔζησε μέ ἰδιαίτερη εὐπάθεια μέσα στήν ἀπονικτικὴ ἀτμόσφαιρα τῆς μετεμφυλιοπολεμικῆς ἐπαρχίας. Ἴσως γι' αὐτό ἡ λαχτάρα του γιά ἀνάσα, στήν πρωταρχικὴ βιολογικὰ ἔννοια τῆς λέξης ἐκφράζεται μέ τὴν ἐνταση πού καταγράφουν οἱ ἀκόλουθοι στίχοι:

*Ἀναπνέεις πάλι ἀναπνέεις! Ἀροσιὰ
τῆς γῆς,! πανάρχαια ψηλά
κατάμερα σ' ἀνακρατοῦν
σέ διαποτίζουν
κι εἶναι μακριὰ ὁ Φθόνος γιά ὅλα
τ' ἄλλα —ψωμί
κι ἐλευθερία— ἐσύ ἀναπνέεις!*

Σ' αὐτά τά «πανάρχαια ψηλά κατάμερα» θ' ἀναζητήσῃ ἀπεγνωσμένα καταφυγὴ καί λύτρωση χωρὶς, φοβᾶμαι, νά εὐλογηθεῖ ποτέ μέ τὴν ἀνεύρεσή τους — «ὁ φθόνος γιά ὅλα τ' ἄλλα» θά τὸν κατατρέχει ἀθεράπευτα.

*Ταξιδεύουμε στά χνάρια τῆς Ὑγείας
σέ μιά ἀνάρρωση
πού ὄλο μακραίνει.*

Ἡ συμπτωματολογία τῆς λογοτεχνικῆς γενιάς πού ἐμφανίζεται μέσα στή δεκαετία '60-'70, κατὰ κοινὴ ὁμολογία καί ἐξαιρετικὰ συνοπτικὴ διατύπωση, εἶναι ἡ ἀκόλουθη: ἐσωστρέφεια, ἐντρύφηση στίς περιοχές τοῦ περικλείστου ἀτομικοῦ χώρου, σπουδὴ τοῦ μοναχικοῦ, ξεριζωμένου, μετέωρου ἀτόμου, ἠθικός μαρasmus, καταλυτικὸς ἀρνητισμός, ἀναρχικός μηδενισμός. Ἡ ἀνθρωπο-γεωγραφία τῆς, κατὰ κανόνα, οὐρμπανιστικὴ (εἶναι